

KARIN BOYE

Mammas duktiga flicka

Ur novellsamlingen *Ur funktion* (1940)

Hela sjukhuset förvånade sig över hur duktig hon var. Och ändå inte fyllda fyra år än!

Hon hade nyss lagts in som olycksfall, en tämligen ordentlig skada i benet, stackars lilla krake. Modern hade varit med och hela tiden uppmuntrat henne:

– Nu ska Monica visa, att hon är mammas duktiga flicka. – Nu ska Monica visa, att inte brukar hon gråta inte. – Nu ska Monica visa, att hon kan vara lika duktig som lille Åke, när han hade slagit sig i huvet den där gången, Monica minns. – Å, det går så bra så. – Å, inte är det så farligt inte. – Så där ja, det var mammas duktiga flicka, som inte skrek.

En nästan skrämmande bräcklighet i hela hennes väsen tycktes göra den svåra prestationen ännu mer beundransvärd. Armarna, som låg på täcket, var så smala och tunna, utan all barnslig knubbighet, och huden så genomskinlig med sina åderblå skiftningar, att man nästan kunde fått medlidande med henne utan att hon varit skadad alls. I hennes sätt fanns en nästan värdig tillbakadragenhet, som också hade satt sina spår i ansiktsuttrycket. Barnmunnar brukar ju vara obehärskade och halvöppna som knoppar, men hennes var åtstramad,

sluten, så att läpparna såg smala ut i det allvarliga ansiktet. På kirurgiska avdelningens barnsal, där hon låg, kunde glädjen ofta stå högt i tak, även om gråt och indiantjut också hörde till ordningen för dagen. Men Monica deltog nästan aldrig varken i pratet eller i skrattet. Hon svarade snällt, när någon av de vuxna frågade något, men hade visst inte något att säga om sig själv, och log hon någon gång, var det med ett plötsligt sken över hela ansiktet, medan munnen alltjämt låg i skugga, lika sluten och bestämd som vanligt. Då någon av de andra små patienterna skrek, lyssnade hon med ett plågat och ängsligt uttryck. Det var som om skammen föll lite över henne också.

Nu sov hon, och bredvid sängen stod syster Margit och såg på henne. Syster Margit var storväxt och fyllig med ett rödblont burrigt hår, som stod omkring ansiktet som ett soltöcken, och överallt där hon visade sina fräkniga drag, där blev det en aning ljusare, hur mörkt det än hade varit ögonblicket förut. Stadig, handfast och rask kilade hon genom salarna med en fart, som man knappt skulle tilltro en person med hennes flegmatiska utseende. Å andra sidan kunde hon också konsten att glömma bort allt annat, när något viktigt var på färde, till och med att detta var ett sjukhus, det vill säga ett ställe där man alltid har bråttom och där jäkt hör till de förnämsta plikterna.

Syster Margit var inte nöjd med Monica. Benet var nog som det skulle, fast det förstås gjorde ont, det läkte sig i alla fall bra och enligt alla konstens regler. Men hela barnet! En spänd sträng var vad hon liknade mest av allt, den arma ungen. Spänd så den kunde brista när som helst. Till och med nu, då hon sov och alltså borde ligga upplöst

och omedveten, kunde hon inte släppa sin spända hållning. De smala händerna låg knutna på täcket, som om hon ännu i sömnen höll något tillbaka, halsmusklerna var sträckta, och uttrycket i ansiktet var lika viljefast och hopknipet som då hon var vaken. Syster Margit suckade.

Just nu förestod en svår stund: middagsmålet.

Monica skulle väckas och få mat, och hur duktig hon än var i alla andra fall – där strejkade hon. Inte att hon olydigt satte sig på tvären, sådan var inte Monica. Men det gick inte för henne. Hela hennes kropp, spänd och på sin vakt som den var, vägrade att släppa sin krampaktigt orörliga hållning, vägrade att ta in och ge ut, vägrade att förtroendefullt låta alla plantans och djurets funktioner sköta sig själva. Där hjälpte ingen duktighet. Alla systrarna försökte hela tiden: Och nu så är vi duktiga och äter upp! Och nu så är vi duktiga och tar en stor bit till! – Och ju duktigare Monica gjorde sig, dess krampaktigare blev hennes spänning, och dess omöjligare blev det att svälja en enda bit. Så blev måltiderna den orubbliga ödesklippan, som all god vilja strandade mot. Och hon, som ingenting annat begärde av livet än att kunna vara duktig, riktigt duktig, led tre gånger om dagen en förödmjukelse, vars bittra smak varade ända till nästa måltid. Det blev bara värre och värre. – Och mager som en sticka höll hon sig, den lilla stackarn.

Nu slog hon upp ögonen, som om hon känt, att någon stod och tittade på henne. Hennes sömn var lätt, ett slags halvsömn, där en del uppmärksamhet fortfarande var riktad mot yttervärlden. Kanske den inte var djup nog för att stärka riktigt, kanske var det därför hon behövde så mycket sömn – åtminstone förklarade hon ofta själv

ursäktande, att hon var så sömnig så. Patienterna fick ju inte gärna sova under dagen, de kom lätt att ligga vakna om natten då i stället, och barnen utgjorde inget undantag, särskilt som de dessutom hade sin bestämda sovtimme mitt på dagen. Nu var det för övrigt just den dagliga sovtimmen som hade gått, men Monica hade väl glömt bort det. Åtminstone var det första uttryck som flög över hennes ansikte en skugga av ängslan och skam, som om hon kommit på sig med att nu igen bryta mot föreskrifterna. Men då hon såg att det var tant Margit, som stod lutad över hennes säng, ljusnade minen åter till ett slags hastigt, uppmuntrande leende, ett tappert leende, som inte alls gjorde Margit glad, tvärtom.

Hos syster Margit hade mognat ett beslut, medan hon stod och tittade på Monicas sömn. Hon ville se, vart en helt annan behandling skulle leda i det här fallet. Bakom hennes beslut låg inga psykologiska studier eller principer, hon tyckte helt enkelt synd om ungen och hade själv aldrig haft nöje av att ställa omänskliga fordringar på någon, lika litet som hon lät andra ställa dem på henne.

Det gick trögt med middagsmaten, men den här gången ville hon inte anstränga varken sig själv eller Monica. Resultatet blev dåligt. Egentligen var det bara mjölken som gick ner, men den fick hon flera muggar av i stället. Lite misstänksam mot den ovana lättnaden sjönk Monica tillbaka mot kudden och såg bekymrad på syster Margit. Hon hade nog en känsla av att hon inte hade uppfyllt sin lagstadgade bitterhets mått ännu.

Men lite senare på dagen, då syster Margit skulle lägga om benet, då blev det ändå tvivelaktigare, det hela. För så fort Monicas läpp började darra och tårarna började

stiga, så lutade syster Margit sig intill hennes öra och viskade:

– Skrik du, Monica. Skrik riktigt ordentligt du. Jag ska säga dig en sak, att för mig får du gråta hur mycket du vill, jag tycker i alla fall om dig precis lika mycket för det.

Frestelsen var för stor. Monica började gnälla sakta, liksom på försök. Det gick riktigt bra. Det var skönt! Och allt starkare jämrade hon sig, mer än hon behövde, mycket mer än hon behövde. Och tårarna kom strömmande, och hon lät dem komma, och hon grät bara mer och mer. Benet var färdigförbundet, men Monica bara grät. Syster Margit frågade helt varligt:

– Det är väl inte benet som gör så ont?

– Nääääääää! tjöt Monica och fortsatte. Hon hade slagit båda armarna om syster Margits hals och snyftade vilt.

Plötsligt hejdade hon det värsta och såg upp med förskräckt min, medan snyftningarna automatiskt gick på som en liten hickande motor. Med snuvig röst tjöt hon ut:

– Är det alldeles säkert att du tycker om mig lika mycket nu?

– Jaa då, alldeles säkert! Du kan gråta hur länge du vill, jag tycker precis lika mycket om dig ändå!

Det kom i gång igen. Det var som att trycka på en knapp. Man kunde tro, att alla de vattubäckar som rann utför Monicas kinder var en översvämning från en stor sjö, som hade samlat och samlat sig någonstans på djupet. Så var det väl också, och det skulle dröja länge, innan den sjön hade sjunkit till en någotsånär normal nivå.

Barnen runtomkring i sängarna spärrade upp ögonen, när den duktiga Monica, hjältinnan, bar sig så

mänskligt åt. Så förfärligt konstigt tyckte de i alla fall inte att det var, allesammans hade de varit med om liknande. En liten parvel satte till och med i med ett rent sympati-tjutande och lät dubbelt så eländig som Monica själv, men syster Margit tog ingen notis om honom, hon var hos Monica nu, och där ämnade hon stanna tills vidare. Uppskrämd tycktes däremot en annan av sjuksystrarna vara, som tittade i dörren för att se vad som stod på. Då hon såg, att syster Margit var där, drog hon sig visserligen tillbaka igen, men hennes uppsyn skvallrade om bekymmer och häpnad, blandad med en aning ogillande över att inte Margit kunde lugna sådana där hysteriska galltjut.

Då gråten småningom ebbade ut, tycktes också Monica vara på något sätt förvandlad. Av den tappra lilla hjältinnan fanns inte mycket kvar. Där låg en grinig och kinkig unge, som syster Margit inte hade sett förr. Ful var hon med sitt rödsvullna ansikte på den magra halsen, ögonen var halvt igengrodda av all vätan, munnen, den fina behärskade munnen, hade dragit ner sig i mungiporna och stod vidöppen. Mest såg den ut som en blöt röd massa.

– Stanna! sade ungen i gnällig ton till Margit, fast hon inte hade gjort minsta min av att röra sig. Stanna!

Och ögonblicket därpå lika grinigt, med anklagande tonfall: Jag vill ha vatten! – ungefär som om hon hade menat: Jaså, ni låter mig ligga här och dö av törst, det förstås, såna är ni!

Syster Margit reste sig, men hejdades av grinungens erbarmliga: Stanna! Stanna!

– Jag kommer ju alldeles strax tillbaka till dig, jag ska ju bara hämta lite vatten åt dig!

– Nä jag vill inte ha vatten! Stanna!

Margit satte sig igen.

Om ett par minuter igen: Jo, jag vill ha vatten!

– Är det säkert nu då, så jag verkligen ska gå efter det?

Monica betänkte sig en lång stund med en min av leda och missnöje. Sedan beslöt hon sig för att mena allvar, och Margit gick efter vattnet. Då hon kom tillbaka, slog Monica än en gång armarna om halsen på henne och frågade ännu en gång:

– Tycker du om mig *än*, är det alldeles säkert?

– Det är alldeles säkert, du kan vara så lugn, försäkrade syster Margit och besvarade omfamningen. Den gängliga lilla figuren började åter så smått skakas av snyftningar, men nu hade de snarast karaktären av dyningar efter en storm.

Detta var emellertid bara början till en hel lång kinkperiod på flera dagar. Floden hade släppts lös, den gick inte längre att hejda. En lycka var det, att de värsta utbrotten och den värsta grinigheten alltid visade sig, då det var syster Margit som skötte barnavdelningen. För alla de andra systrarna höll ungen sig inom vissa gränser, och ändå frågade de med fasa, vad som hade kommit åt den snälla Monica. Hon hade ju börjat kinka dagen i ända, värre än någon av de andra – just hon, som hade varit en sådan modig liten själ från början – och i början hade ändå benet gjort åtskilligt ont, nu var det ju knappt något att tala om mer. Margit bad dem låta henne kinka sig igenom, närmare kunde hon inte förklara sig. De ryckte på axlarna och uppmuntrade Monica som förr: Försök nu att vara duktig, Monica! Du som alltid var så duktig förr, inte

ska du nu grina på det här viset, stora flickan! – Men det hade just ingen verkan. Även om hon hade försökt med all makt, skulle hon inte längre kunnat anstränga sig så där. Det hade gått håll på den fasta fördämningen av vilja, och nu gnagde och gnagde flodvågorna på den, tills det inte var mycket kvar. För resten brydde hon sig ganska lite om vad de andra systrarna sade, hon höll sig till syster Margit. Ofta, särskilt efter svåra kink- och grinstunder, upprepade hon sin gamla fråga: Tycker du verkligen lika mycket om mig än? – Och svaret kom ofelbart och övertygande hjärtligt: Precis lika mycket! – Till slut tycktes hon ha blivit säkrare och upphörde att fråga.

Måltiderna hade under tiden i någon mån ändrat karaktär. Första kinkdagen hade syster Margit suttit och tröstat henne.

– Visst är det förskräckligt! hade hon sagt och grinat illa. Jag vet nog hur det är jag, när tuggorna växer i mun på en. Vad ska man med mat till, tänker man.

– Ja – vad ska man med mat till! upprepade Monica, lite förlägen men också förtjust. Så tilllade hon allvarligt:

– Men man måste äta. Annars dör man.

– Ja, det är så dumt så! Om man inte äter alls, så dör man. Vad ska vi ta oss till då? frågade syster Margit rådvill. Om vi skulle dela maten riktigt riktigt riktigt smått, så tuggorna inte *kan* växa så mycket, och sen äta hur långsamt som helst, tror du inte vi kan äta *lite* då, bara lite, för inte behöver man så värst mycket för att leva.

Monica suckade. Hon skulle helst velat uppge alltsammans.

Men syster Margit delade maten i små små delar, och med oändligt tålmod avvaktade hon utgången av den

mördande långsamma tuggningen. Hela tiden gick hon och stökade i salen och pratade, och till slut, visserligen långt efter alla de andra, hade Monica ändå fått i sig en hel del.

– Det sista slipper vi, sa syster Margit.

Monica var förvånad. I dag hade det knappt märkts att hon hade ätit. Hon kunde visst i alla fall.

Om det var den nya ätmetoden eller om det var tillåtelsen att kinka, som förändrade måltiderna, det var inte så gott att säga. På ett par dar började emellertid matlusten ökas, det blev faktiskt riktigt roligt att äta, och samtidigt som det värsta kinkandet gav med sig, försvann smörgåsarna i Monicas mage med ungefär samma hastighet som i de andra barnens.

– Hon sover också på ett annat sätt nu, sade syster Margit stolt, men hon hade som alltid svårt att riktigt redogöra för hur hon menade.

Monicas mor, som bodde långt ute på landet, kunde inte komma in till sjukhuset mer än en eller högst två gånger i veckan. Hon var en smärt, vacker änkefru med älskvärt sätt och fasta principer, en av dem, som aldrig lutar sig tillbaka i en stol, därför att det förefaller dem vekligt. Själv var hon högst bekymrad över att inte kunna fylla sina moderliga plikter mot dottern bättre – hon hade nämligen också en liten son och kunde varken lämna honom ensam för mycket eller släpa honom med sig jämt. En gång var lille Åke med på sjukhuset för att hälsa på storasyster. Han var en liten robust pojke med soligt humör, och även om modern räknade rättvisa till de förnämsta dygderna och sökte dela både leksaker och kärlek lika mellan sina två barn, kunde ingen undgå att

märka, vilken av de två hon trivdes bäst med. Hur skulle det också kunnat vara annorlunda? Allt det trygga och naturliga förtroende till sig själv och världen, som flickan saknade, det hade pojken. Men var gång modern hade varit där, märkte syster Margit en viss nedstämdhet i Monicas väsen. Inte så att hon kinkade mer än annars, men något av samma spända självbehärskning tycktes var gång hålla på att komma tillbaka.

– Tycker du om din lille bror? frågade syster Margit.

– Jaa, mycket! svarade Monica med ett så sentimentalt tonfall, att Margit måste skratta invärtes.

– Nå, tycker du mycket om din mamma då? sade en annan av systrarna.

I stället för att svara strålade Monica upp på ett sätt, som var tydligare än alla ord.

Första gången modern kom på besök, hade hon med sig en docka åt Monica. Hon klädde av och på den, som små flickor ska göra med dockor, men annars visste hon inte riktigt vad hon skulle ta sig till med den. Däremot lånade hon gärna ett litet tåg av trä med flata trågvagnar, där man kunde placera både gods och passagerare. Det gick över täcket, backe upp och backe ner, och gick det inte så fort, så var det bara bra, det visade att vägen var lång och besvärlig. Det gick över berg och genom dalar, bort till främmande länder, och inte så sällan råkade det ut för någon olyckshändelse – sådant händer ju, ett par vagnar stjalper, det är inte så förfärligt sorgligt, och man behöver inte bli rädd, särskilt om man inte själv sitter i.

– Vem är det som reser på tåget? frågade syster Margit, som stannat bredvid sängen och beundrade de små papperstussarna, som inte hade mycken likhet med

människor och ändå tycktes sätta Monicas fantasi i betydligt starkare rörelse än den riktiga dockan med riktiga underkläder och ringlande guldgula lockar.

– Är det Monica det här, som ska ut och resa?

Monica rynkade pannan.

– Nej, sade hon mycket bestämt, Monica ska stanna hos mamma. Här står mamma och Monica, här är station.

Så tycktes hon nästan glömma, att Margit stod och såg på, och fördjupade sig i leken på nytt. Den stora papperstussen lutade sig över en av de mindre och frågade:

– Är inte Åke glad nu att Åke ska ut och resa?

Och den mindre papperstussen var förtjust och uttryckte sin förtjusning genom Monicas ansikte. Plötsligt såg hon upp på Margit igen.

– Joo då, Åke är så förtjust att han ska ut och resa, sade hon för att övertyga både tant Margit och sig själv.

– Nu går tåget! – Hon började släpa vagnarna över den motsträviga och gropiga filten. Och i de stillsamma papperstussarnas ställe, vilka hade sin trygga tillflykt uppe i hennes knä, höjde hon själv handen och vinkade åt det vågsamt vacklande tåget.

– Ajö, ajö, Åke! Ajö, ajö! Mamma gråter! (Hon torkade en av papperstussarna uppåt ena smaländan, där ansiktet kunde förmodas sitta.) Monica gråter med!! (Där var den sentimentala tonen igen, som man kunde skratta ihjäl sig åt!) Gråt inte så hemskt mycket, mamma, för Monica är ju här och tröstar dig! Nu gråter inte mamma mer – mamma ser väl hur duktig Monica är, då ska väl mamma vara lika duktig ...

Tonen, som i de tröstande orden fått en flöjtande fågelton av så äkta ömhet, att Margit mest hade lust att luta sig ner och lägga kinden mot det lena barnhåret, övergick i den sista förmaningen till precis samma uppmuntrande allvar, som modern och alla andra använde mot Monica själv. Där fanns inte spår av ironi, men syster Margit kunde inte låta bli att dra på mun. Nu försökte man minsann ge igen vad man hade fått.

– Åke kommer väl snart igen för resten? frågade Margit.

– Nehej! Monica skakade på huvudet. Nehej, inte snart alls. Han reser till – till – Merika. Tant Margit, han var inte duktig alls när han for! (Nu var hans förtjusning nyss glömd i alla fall!) Tänk att han grät *så*! Men då sa mamma: Nej men Åke då, nu ska Åke vara duktig, säger mamma, titta på Monica vad *hon* är duktig ...

– Men inte behöver han vara så duktig, invände Margit. Du behöver ju inte vara så duktig heller. Nog får han väl gråta, om han är ledsen. Det får ju du.

Jaa? sade Monica frågande och satte upp ett eftertänksamt ansikte. Men så segrade ädelmodet, och hon vände sig beskyddande till den minsta papperstussen, som redan hunnit ett bra stycke bort på sin skakande tågresa:

– Åke får gråta. Jo, Åke får gråta. Monica får också gråta.

Syster Margit såg för sig en hel tragedi, osynlig för omgivningen, omärklig för alla utom för den enda som träffades av den. Inte är det roligt, när ens mamma är det finaste och bästa som finns och man i alla fall vet, att hon tycker mer om Åke, som man nog ibland önskar dit pepparn växer ... I synnerhet om den lille stadige Åke är fri

från klenhet och nerver och ängslan och jämt och samt blir uppställd som förebild: Se så duktig Åke är, han som är så mycket mindre, försök nu att vara lika duktig som Åke – – – så kanske mamma tycker lika mycket om dig sen, var den aldrig uttalade fortsättningen på förmaningen. Ett outtalat löfte, som ändå aldrig skulle fyllas. Syster Margit hade velat behålla Monica länge än och låtit henne glömma all Åkes duktighet och alla hårda villkor för outtalade löften.

– Nu har hon ju blivit samma snälla och rara Monica igen, sade de andra sjuksystrarna. Vad kom det egentligen åt henne med ett slag? Och det var då för väl att hon äntligen har börjat få aptit. Ser hon inte faktiskt redan lite rundare ut – fast det är förstås omöjligt på fyra dar.

Men syster Margit myste för sig själv. Det där att Monica skulle vara rundare, det trodde hon då inte så mycket på, men att hon såg så ut i ansiktet, det var säkert. Kanske det bara berodde på att den spända ansträngningen hade givit vika för en vilande trygghet, så att de åtstramade dragen kom i ett annat läge. Fortfarande sov hon mycket och inte sällan på olaga tid, men vem nändes väcka henne? Nu var det en djupare sömn, och syster Margit smög sig gärna in och såg till den sovande med ett stolt småleende, som tydde på en känsla av moderlig äganderätt.

Så blev då småningom Monica frisk i benet, först haltade hon helt varligt omkring i korridorerna, och till slut kom dagen, när modern infann sig för att hämta hem henne.

– Jag hoppas Monica har varit mammas duktiga flicka, sade hon stolt, där hon stod rak och korrekt i sin enkla och eleganta promenaddräkt och höll dottern i hand.

Monica såg upp i det fina, behärskade ansiktet och överfors av en skugga av oro. Skuldmedvetet såg hon från den ena till den andra av systrarna. Men de nickade alla vänligt och log. Syster Margit tog mod till sig och sade med en röst, som blev lite grand blyg inför den andras nästan stränga tillbakadragenhet:

– Monica har nästan varit *för* duktig ibland. Man behöver kanske inte alltid vara så duktig. Det kanske kan vara bättre ibland att bara vara som man har lust till.

Modern såg oförstående på henne.

– Det tror jag väl inte, sade hon. Så duktig är nog ingen människa, att det är för mycket. Hur många av oss har en sådan ställning, att hon får ge efter för vad hon har lust till? Jag måste säga, att jag är mycket, mycket glad, om min Monica redan har börjat lära sig det svåraste vi människor har att lära oss: att övervinna sig själv.

Det där är fel, tänkte syster Margit. Men vad skulle hon säga? Hon hade alltid så svårt för att förklara och utreda.

Men när de gick utför trapporna, modern rak och smärt, fyraåringen med en hängiven blick upp på sin vackra och fina mamma, såg syster Margit länge efter dem med en känsla av vemod och ängslan.